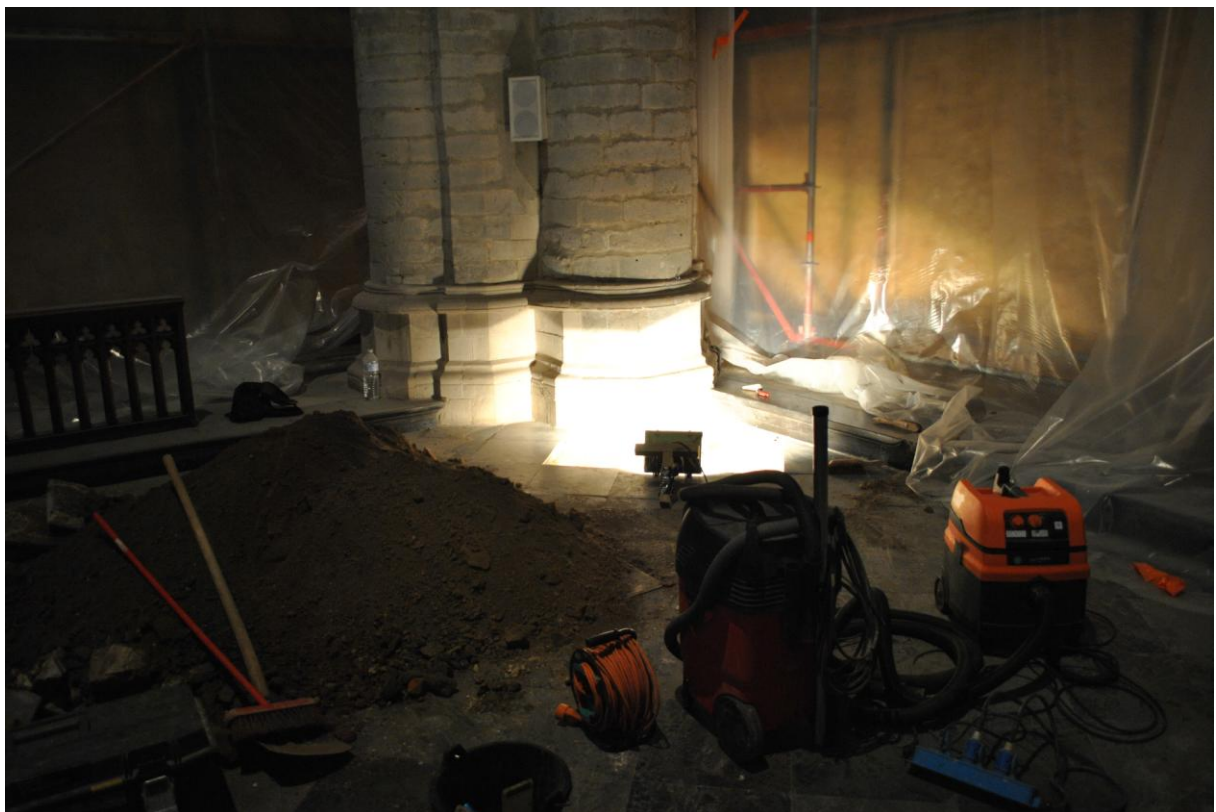

Archeo-rapport 155

De archeologische begeleiding in de OLV-kerk te Sint-Truiden

Maarten Smeets

Archeo-rapport 155

De archeologische begeleiding in de OLV-kerk te Sint-Truiden

Maarten Smeets

**Kessel-Lo, 2013
Studiebureau Archeologie bvba**

Colofon

Archeo-rapport 155 De archeologische begeleiding in de OLV-kerk te Sint-Truiden
--

Opdrachtgever:	Kerkfabriek OLV-ten Hemelopneming
Projectleiding:	Maarten Smeets
Leidinggevend archeoloog:	Maarten Smeets
Auteurs:	Maarten Smeets
Foto's en tekeningen:	Studiebureau Archeologie bvba (tenzij anders vermeld)

Op alle teksten, foto's en tekeningen geldt een auteursrecht. Zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van Studiebureau Archeologie bvba mag niets uit deze uitgave worden vermenigvuldigd, bewerkt en/of openbaar gemaakt, hetzij door middel van webpublicatie, druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook.

D/2013/12.825/19

Studiebureau Archeologie bvba
Jozef Wautersstraat 6
3010 Kessel-Lo
www.studiebureau-archeologie.be
info@studiebureau-archeologie.be
tel: 0474/58.77.85
fax: 016/77.05.41

©2013, Studiebureau Archeologie bvba

Administratieve fiche

Administratieve gegevens

Opdrachtgever	Kerkfabriek OLV-ten Hemelopneming, Plankstraat 16, 3600 Sint-Truiden
Uitvoerder	Studiebureau Archeologie bvba, Jozef Wautersstraat 6, 3010 Kessel-Lo
Vergunningshouder	Maarten Smeets
Beheer en plaats opgravingsgegevens	Deze gegevens werden na het onderzoek overgemaakt aan de opdrachtgever.
Beheer en plaats vondsten en stalen	Niet van toepassing
Projectcode	2012/
Vindplaatsnaam	OLV-kerk Sint-Truiden
Locatie	Limburg, Sint-Truiden, Grote Markt
Kadasternummers	Afdeling: 1, Sectie: H, perceel: 985a
Lambertcoördinaat 1	
Lambertcoördinaat 2	
Lambertcoördinaat 3	
Lambertcoördinaat 4	
Kadasterplan	Zie fig. 1.2
Topografisch plan	Zie fig. 1.1
Begindatum	7 januari 2013
Einddatum	9 januari 2013

Onderzoeksopdracht

Verwijzing Bijzondere voorwaarden	Zie bijzondere voorwaarden bij de vergunning voor een archeologische opgraving: Sint-Truiden, Grote Markt (OLV kerk)
Archeologische verwachtingen	Het onderzoek was voornamelijk gericht om, in het kader van het stabiliteitsonderzoek, de oude kettingmuren vast te stellen.
Wetenschappelijke vraagstellingen	<ul style="list-style-type: none">- Wat is de bouwhistoriek van de OLV kerk (met name haar linkerbeuk)?- Wat is de aard, omvang, datering, en conservatie van de aangetroffen archeologische resten?- Wat is de datering en samenstelling van de aangetroffen ophogingslagen?- Hoe kaderen de resultaten van dit onderzoek binnen onze kennis van de geschiedenis van de OLV kerk?- Er worden tevens aanbevelingen gedaan met betrekking tot het archeologisch vervolgonderzoek volgend op de stabiliteitswerken zelf en tevens aanbevelingen inzake het archeologisch onderzoek voor de

	volledige linkerzijbeuk (in het kader van de heraanleg van de vloeren).
Aarde van de bedreiging	Bij het graven van de vijf proefputten wordt lokaal het bodemarchief verstoord.
Randvoorwaarden	Zie bijzondere voorwaarden bij de vergunning voor een archeologische opgraving: Sint-Truiden, Grote Markt (OLV kerk) Zie de bijkomende randvoorwaarden onder 1.5

Raadpleging specialisten

Inbreng advies bij substantiële staalname	Niet van toepassing
Inbreng advies bij conservatie	Niet van toepassing
Inbreng wetenschappelijke begeleiding	Interne begeleiding door een specialist die beschikt over een aantoonbare en ruime ervaring met archeologische opgravingen in kerken, met minstens 1 jaar veldervaring.

Inhoudstafel

Inhoudstafel	p. 1
Hoofdstuk 1 Algemene inleiding en situering van het project	p. 3
1.1 Inleiding	p. 3
1.2 Beschrijving van de vindplaats	p. 3
1.3 Fysiografie	p. 6
1.4 Archeologische voorkennis	p. 6
1.5 Onderzoeksopdracht	p. 9
Hoofdstuk 2 Werkwijze en opgravingsstrategie	p. 11
Hoofdstuk 3 Resultaten van het sporenbestand	p. 13
3.1 Stratigrafie en profielen	p. 13
3.2 Bespreking van de sporen	p. 15
3.2.1 Proefput 1	p. 16
3.2.2 Proefput 2	p. 16
3.2.3 Proefput 3	p. 18
3.2.4 Proefput 4	p. 20
3.2.5 Proefput 5	p. 20
Hoofdstuk 4 Besluit	p. 25
Bibliografie	p. 29

Hoofdstuk 1 Algemene inleiding en situering van het project

1.1 Inleiding

Naar aanleiding van het stabiliteitsonderzoek aan de pijlers van het noordelijk gedeelte van de middenbeuk van de kerk van de OLV-ten Hemelopneming te Sint-Truiden werd door Onroerend Erfgoed een archeologische begeleiding van deze werken opgelegd (opgravingsvergunning 2012-493). Het opzet van het stabiliteitsonderzoek is om door middel van vijf kleine putten vast te stellen of er een kettingmuur aanwezig is. Het archeologisch onderzoek is vooral gericht op het registreren van de aanwezige structuren die hierbij aan het licht komen en het documenteren van de aanwezige stratigrafie.

Het onderzoek werd door de kerkfabriek van de OLV-ten Hemelopneming aan Studiebureau Archeologie bvba toevertrouwd en het terreinwerk werd uitgevoerd van 7 januari 2013 tot en met 9 januari 2013. In het kader van het stabiliteitsonderzoek waren bijkomende interventies eveneens nodig op 31 januari 2013 en 1 februari 2013.

1.2 Beschrijving van de vindplaats

Het projectgebied is gelegen aan de Grote Markt te Sint-Truiden (fig. 1.1 en fig. 1.2), dat zich in de archeoregio van de leemstreek bevindt.

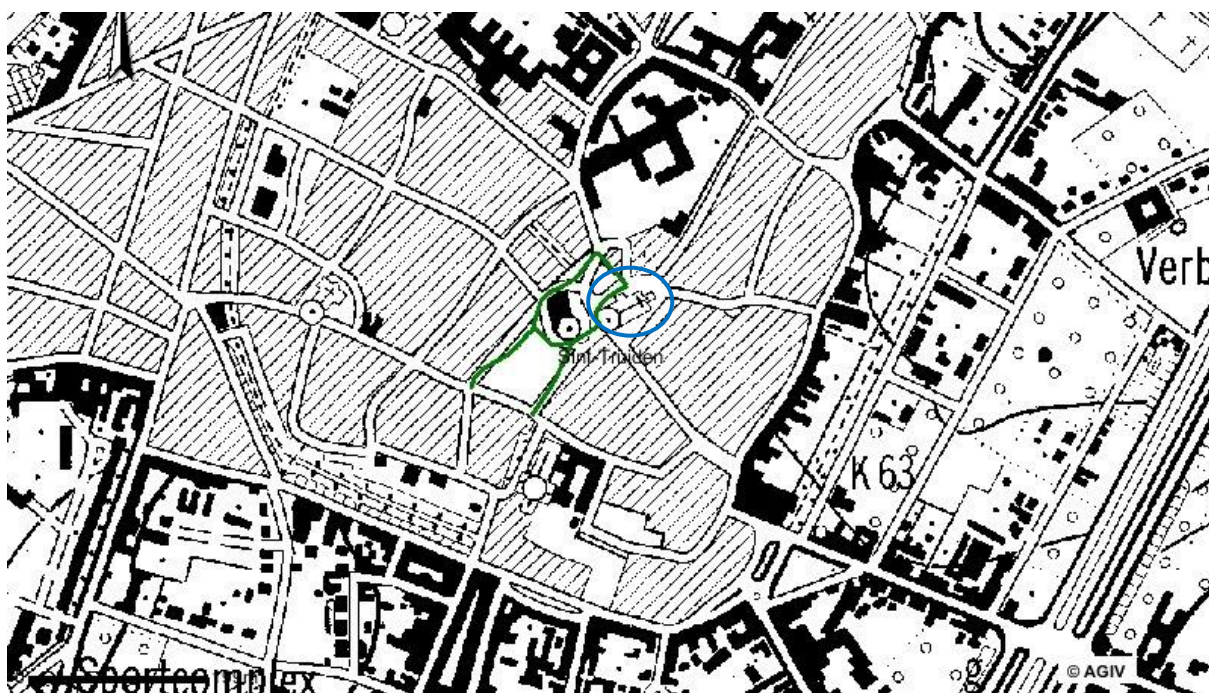

Fig. 1.1: Topografische kaart met aanduiding van het projectgebied¹.

In 655 stichtte de heilige Trudo een abdij in Sint-Truiden. Vrij vlug groeide Sint-Truiden uit tot een belangrijk economisch en religieus centrum, mede door de aanwezigheid van het graf van de heilige

¹ www.agiv.be

Trudo. De massale toestroom van pelgrims naar zijn graf had ook een negatieve invloed op de tucht binnen het klooster zelf. Daarom werd in de loop van de 11de eeuw een tweede kerk (de kerk van Onze-Lieve-Vrouw ten Hemelopneming) in hout opgetrokken om deze pelgrims te bedienen. Op het einde van de 11de eeuw wordt deze kerk door een brand verwoest, maar in het begin van de 12de eeuw verschijnt een nieuwe stenen kerk in romaanse bouwstijl. Ook deze kerk is geen lang leven beschoren want in 1186 brandt ze, samen met grote delen van de stad, af.

In de 13de eeuw wordt een nieuwe kerk gebouwd en in het begin van de 14de eeuw wordt het hoogkoor in gotische stijl opgetrokken. In het begin van de 15de eeuw worden het middenschip en de zijbeuken uitgebreid en in 1504 wordt begonnen met de bouw van een nieuwe toren. Op 22 september 1668 stort deze toren in en verwoest hierbij ook een deel van de kapellen in de noordelijke zijbeuk.

Op een tekening uit de kaartenatlas (fig. 1.3) van de abdij uit 1697 is een deel van de plattegrond van de kerk afgebeeld met aanduiding van de verschillende graven. Het beschrijvend deel bij deze tekening is helaas niet bewaard gebleven en biedt ook weinig bijkomende inlichtingen².

In het tweede kwart van de 19de eeuw zijn er plannen om over te gaan tot de afbraak van de kerk omwille van haar bouwvallige toestand, maar uiteindelijk wordt er tussen 1848 en 1852 een nieuwe, neogotische toren gebouwd. Om de circulatie van het verkeer op de markt vlotter te laten verlopen, wordt bij deze werken de kerk met één travee ingekort. In het verleden vonden al enkele restauratiecampagnes plaats in de kerk en het is duidelijk dat één van de problemen waar men toen ook al mee geconfronteerd werd, de stabiliteit van het gebouw was (cfr. de trekankers die toen onder andere in de noordelijke zijbeuk werden ingebracht)³.

Fig. 1.2: Kadasterkaart met aanduiding van het projectgebied.

² Nijssen & Van Laere 2011: 201.

³ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/relict/22732>

Thijs 1967. Diverse brochures die werden uitgegeven naar aanleiding van de huidige restauratiewerken.

Fig. 1.3: Grondplan uit 1697 met aanduiding van de verschillende graven.

De bouwgeschiedenis van de kerk is tot op heden slechts in zeer beperkte mate voorwerp van onderzoek geweest en een bouwhistorische nota over het gebouw was niet voorhanden. Wel kon de architect een beperkte bundel bezorgen, waarin onder andere adviezen stonden in verband met de behandeling van enkele muurschilderingen en een analyse van de proefbehandelingen van de gevelmaterialen⁴.

Lambertcoördinaat 1	
Lambertcoördinaat 2	
Lambertcoördinaat 3	
Lambertcoördinaat 4	

1.3 Fysiografie

Het projectgebied ligt binnen de stadskern van Sint-Truiden is niet verder gekarteerd (OB) (fig. 1.4). Omwille van het stedelijke karakter is de oorspronkelijke afwatering van het onderzoeksgebied niet meer bewaard.

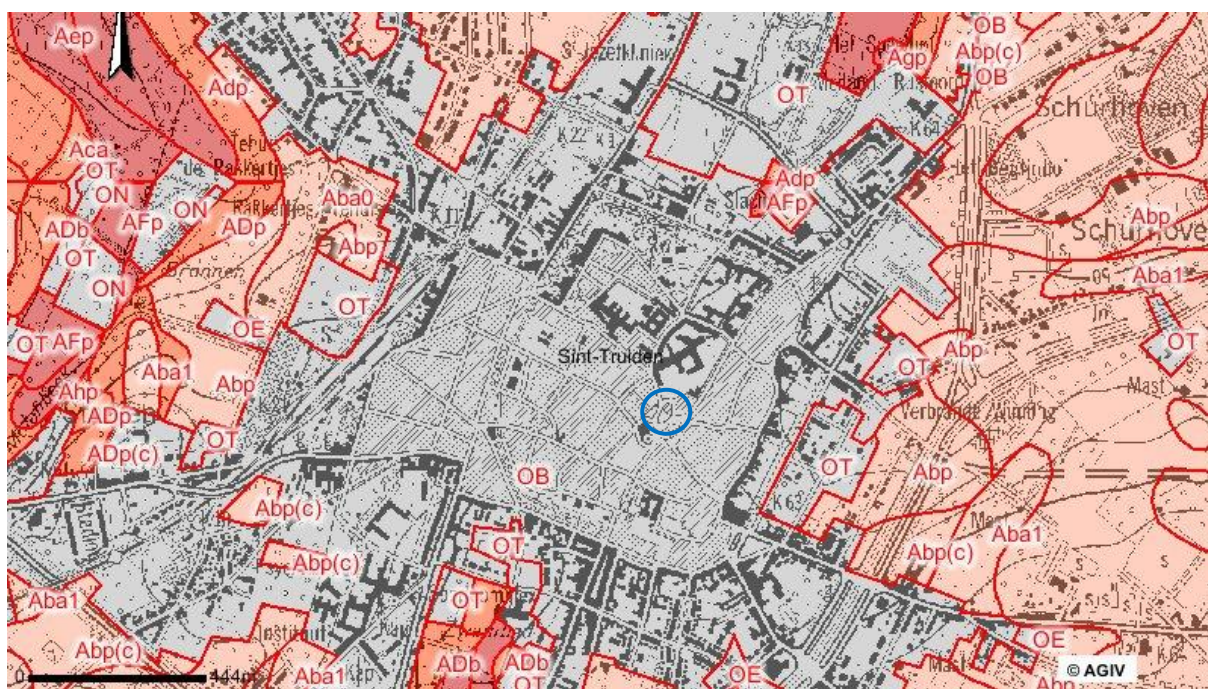

Fig. 1.4: Overzicht van het bodemlandschap met aanduiding van het onderzoeksgebied⁵.

1.4 Archeologische voorkennis

Op de Centrale Archeologische Inventaris (CAI) (fig. 1.5) zijn in de directe omgeving van het projectgebied 14 vindplaatsen opgenomen. In de onmiddellijke omgeving van het projectgebied

⁴ Deze documenten zijn raadpleegbaar bij zowel de architecten Ward Bessemans & Piet Verheyden als bij de kerkfabriek. Deze gegevens brengen evenwel geen bijkomende informatie bij voor het archeologisch onderzoek en worden dan ook verder buiten beschouwing gelaten.

⁵ www.agiv.be

bevinden zich de abdij Sint Trudo (CAI 51959) en het stadhuis van Sint-Truiden (CAI 700781). Op beide locaties vonden in het verleden reeds opgravingen plaats. Andere nog bewaarde historische complexen zijn het 17de-eeuwse Capucijnenklooster (waar eveneens reeds archeologisch onderzoek werd uitgevoerd) (CAI 700481) en de Sint-Gangulfuskerk uit het derde kwart van de 11de eeuw (CAI 51869).

Bij het onderzoek aan de Sluisberg (CAI 700873) werden resten van verdedigingswerken uit de volle middeleeuwen en bewoningssporen uit de late en post-middeleeuwen aangetroffen. Hier werden ook enkele sporen uit de late bronstijd of vroege ijertijd aangetroffen.

Het is helemaal niet verwonderlijk dat het merendeel van de andere gekende vindplaatsen te maken hebben met de aanwezige (post)middeleeuwse bewoning. CAI 700783, CAI 700785, CAI 700788 en CAI 151454 zijn plaatsen waar losse vondsten van middeleeuws aardewerk werden geregistreerd. Structuren uit de postmiddeleeuwse periode werden onder andere aangetroffen op CAI 157052 (tijdens een proefputtenonderzoek), CAI 52000 (2 ronde bakstenen waterputten uit de 17de-18de eeuw) en CAI 700030 (muurresten en een waterput uit de 19de eeuw).

Een laatste vondst tenslotte is een 4 m brede V-vormige Romeinse gracht (CAI 50150). Ook hier werd middeleeuws aardewerk gevonden.

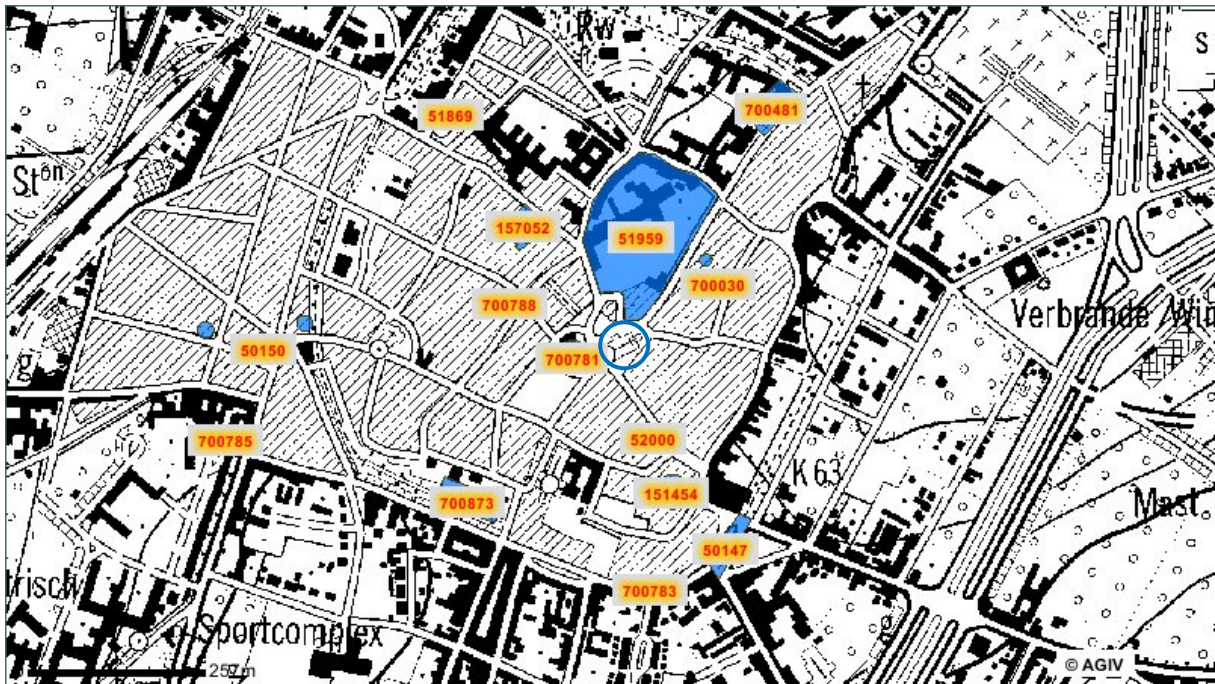

Fig. 1.5: Uittreksel uit de CAI met situering van het projectgebied⁶.

Zowel op de Ferrariskaart (1771-1778) (fig. 1.6) als op de Atlas der Buurtwegen (fig. 1.7) staat het volume van de kerk weergegeven.

⁶ www.agiv.be

Fig. 1.6: Uittreksel uit de Ferrariskaart met situering van het projectgebied⁷.

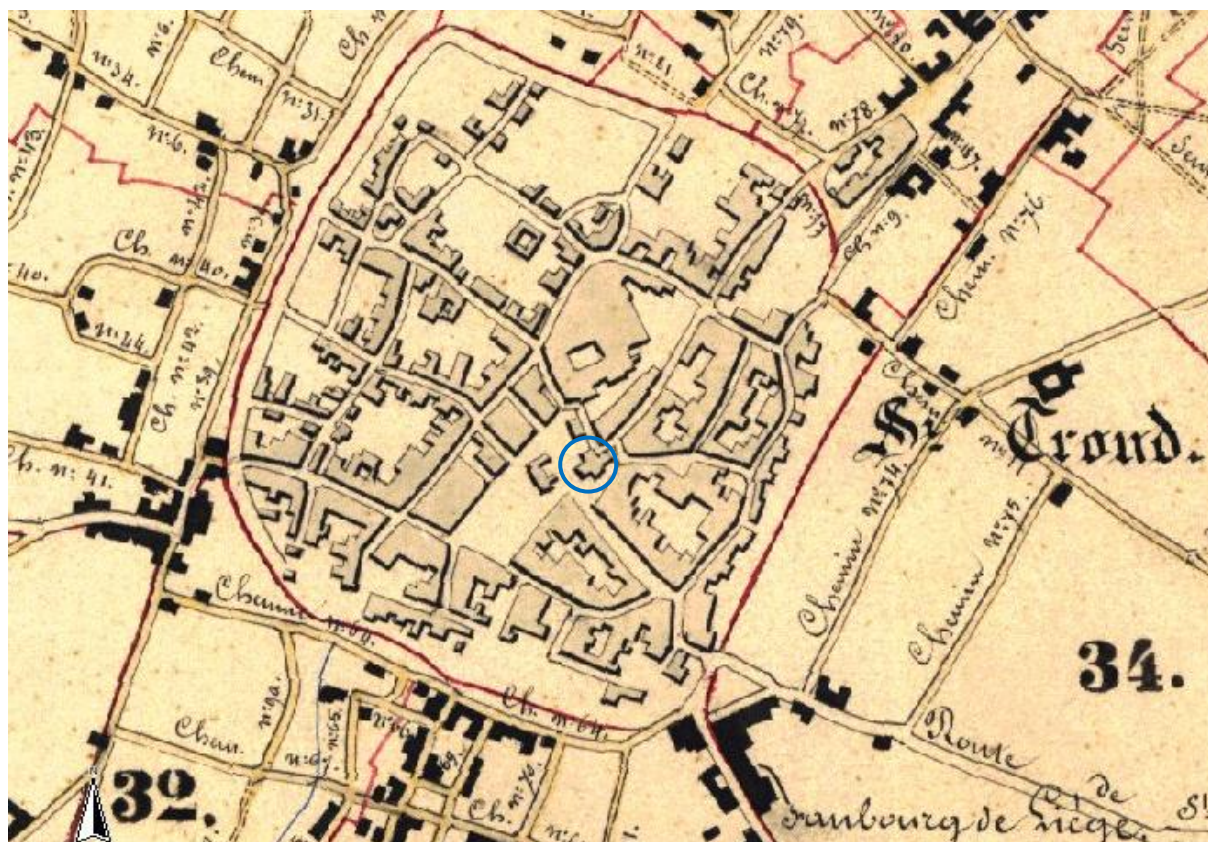

Fig. 1.7: Uittreksel uit de Atlas der Buurtwegen met situering van het projectgebied⁸.

⁷ www.kbr.be

1.5 Onderzoeksoopdracht

Het doel van deze prospectie met ingreep in de bodem is een archeologische evaluatie van het terrein. Hierbij moeten minimaal volgende onderzoeksvragen beantwoord worden:

- Wat is de bouwhistoriek van de OLV-kerk (met name haar linkerbeuk)?
- Wat is de aard, omvang, datering, en conservatie van de aangetroffen archeologische resten?
- Wat is de datering en samenstelling van de aangetroffen ophogingslagen?
- Hoe kaderen de resultaten van dit onderzoek binnen onze kennis van de geschiedenis van de OLV-kerk?
- Er worden tevens aanbevelingen gedaan met betrekking tot het archeologisch vervolgonderzoek volgend op de stabiliteitswerken zelf en tevens aanbevelingen inzake het archeologisch onderzoek voor de volledige linkerzijbeuk (in het kader van de heraanleg van de vloeren).

Daarnaast werden op vraag van de opdrachtgever in het kader van het stabiliteitsonderzoek een aantal waarnemingen gedaan in verband met de diepte van de funderingen en de horizontale opbouw van de pijlers (beide bepaald op basis van kernboringen). Deze gegevens werden eveneens ingemeten en op plan aangebracht. Op basis van deze gegevens wordt ook een schematische weergave van een zuilprofiel opgesteld⁹.

Voor het onderzoek diende beroep te worden gedaan op arbeiders van de algemene aannemer Renotec die de lopende restauratiewerken aan het uitvoeren was. Doordat de middenbeuk door middel van een panelenwand van de zijbeuk was afgeschermd en eveneens de ramen van de zijbeuk met houten panelen afgedekt waren, kon enkel bij kunstlicht gewerkt worden.

De beperkte omvang van de putten liet ook niet toe om overal heel diep te graven. Indien structuren werden aangetroffen, werd het onderzoek gestaakt, om geen onnodige verstoringen te veroorzaken.

⁸ <http://www.limburg.be/Limburg/gislimburg/Geoloketten.html#buurtwegen>

⁹ Indien gegevens uit dit rapport gebruikt zouden worden in het kader van een stabiliteitsstudie blijft de uitvoerende ingenieur of instantie verantwoordelijk voor de gemaakte interpretaties. Studiebureau Archeologie bvba wijst elke verantwoordelijkheid uitdrukkelijk van de hand inzake eventuele fouten die in dit rapport gepresenteerd zouden zijn. Het is de verantwoordelijkheid van de stabiliteitsingenieur om deze gegevens op hun correctheid te controleren.

Hoofdstuk 2 Werkwijze en opgravingsstrategie

Conform de opgelegde voorschriften werden 5 kleine proefputten manueel aangelegd (fig. 2.1). Hiervoor werden twee arbeiders van hoofdaannemer Renotec ingezet. De inplanting van de putten en de omvang ervan was op de werfvergadering van 12 december 2012 overeengekomen met Onroerend Erfgoed.

Fig. 2.1: Aanleg van de proefputten.

De aanwezige sporen werden opgekuist, gefotografeerd en beschreven. De aanwezige structuren werden, waar mogelijk, gecontroleerd om de diepte, aard en de bewaringstoestand te achterhalen. Alle proefputten en sporen werden door middel van de *iSpace for Archaeology*¹⁰ ingemeten, evenals het vloerniveau.

Het onderzoek werd sterk bemoeilijkt door de grootte van de proefputten, waardoor de bewegingsvrijheid zowel om op enige diepte te graven als om een grondige registratie van de profielen te doen, beperkt was. Voor het nemen van foto's moest gebruik worden gemaakt van kunstlicht.

Tijdens het onderzoek werden in de ophogingslagen losse menselijke beenderen aangetroffen, maar aangezien er geen budget voorzien was voor onderzoek op deze losse fragmenten en aangezien er ook geen begravingen in situ werden aangetroffen, werden deze resten, na goedkeuring van de beheersarcheologen van Onroerend Erfgoed, terug begraven in de respectievelijke proefputten waar ze uit kwamen. De beenderen werden niet gereinigd en er zijn ook geen telling op uitgevoerd.

¹⁰ Smeets & Avern 2012: 659-670.

Er werden geen andere vondsten dan menselijke beenderen aangetroffen en er werden ook geen andere staalnames verricht, hoewel er een budget voorzien was voor eventuele 14C-dateringen, maar het nemen van deze stalen was omwille van de beperkte werkruimte en het destructieve karakter van de inzameling niet mogelijk. Wel voegde de kerkfabriek enkele losse tegels toe aan haar lapidarium.

De resultaten van de proefputten konden geen duidelijke antwoorden bieden op de vragen in verband met de stabiliteitsproblematiek, waardoor werd overgegaan tot het uitvoeren van zowel een aantal horizontale boringen in de zuilen (om de opbouw van de zuilen te kennen) als bijna verticale boringen om de diepte van de funderingen van de zuilen te achterhalen (fig. 2.2).

Hiervoor werden grote kernboringen uitgevoerd door een gespecialiseerde firma, waarna de bekomen resultaten door het archeologisch team indicatief werden geregistreerd. De verantwoordelijkheid voor de interpretatie van deze resultaten ligt volledig bij de interpreterende stabiliteitsingenieurs.

Fig. 2.2: Zicht op enkele van de boorkernen.

Hoofdstuk 3 Resultaten van het sporenbestand

3.1 Stratigrafie en profielen

Er werd telkens in één keer volledig verdiept, aangezien er nauwelijks aanwijzingen waren voor verschillende relevante vlakken.

Omwille van de beperktheid van de proefputten was het registreren van de putprofielen eveneens geen sinecure. De omvang van de putten was maar van die aard dat er amper in bewogen kon worden, laat staan dat er veel te registreren viel. In enkele van de putten waren ook vrij direct stenen structuren aanwezig, waardoor amper verdiept kon worden of het profiel bestudeerd kon worden. Ook het fotografisch vastleggen van de profielen was zeer moeilijk.

Proefput 5 werd het diepste uitgegraven, maar hier kon geen registratie gebeuren omwille van de beperkte plaats die overbleef langs de muurresten. Toch viel hier ook al op dat de bovenste 30 cm verstoord waren (fig. 3.1). In proefput 1 (fig. 3.2) is in het profiel eveneens te zien dat de bovenste 30 cm een verstoorde, geelbruine laag is (laag 1). Ook de bruinere laag daaronder (laag 2) is vergraven grond, die zich bovenop een muurfragment bevindt op de bodem van de proefput. Een gelijkaardig beeld wordt eveneens bekomen met het profiel van proefput 3 (fig. 3.3).

Zeker laag 1 is een verrommelde laag waarin (bijna) geen archeologisch relevante sporen te verwachten zijn. Enkel vrij recente (stenen) structuren kunnen hierin nog bewaard zijn, maar eventuele andere sporen of grafaflijningen zijn niet meer te zien.

In laag 2 kunnen wel nog grafaflijningen verwacht worden, al zal het zeker in het bovenste deel van deze laag zeer moeilijk zijn om ze hoe dan ook te herkennen. Verwacht wordt dat de meeste graven pas op één meter diepte bewaard zullen zijn.

Fig. 3.1: Zicht op proefput 5 met in profiel de verstoorde bovengrond.

Fig. 3.2: Zicht op het profiel in proefput 1 met aanduiding van de gelaagdheid.

Fig. 3.3 Zicht op het profiel in proefput 3 met aanduiding van de gelaagdheid. A=aanzet verstek fundering; B=oorspronkelijke vloerlijn; C=geschilderde witte plint.

In totaal werden 19 sporen opgetekend in de vijf proefputten. Fig. 3.4 geeft een algemeen overzicht van de locatie van de verschillende putten.

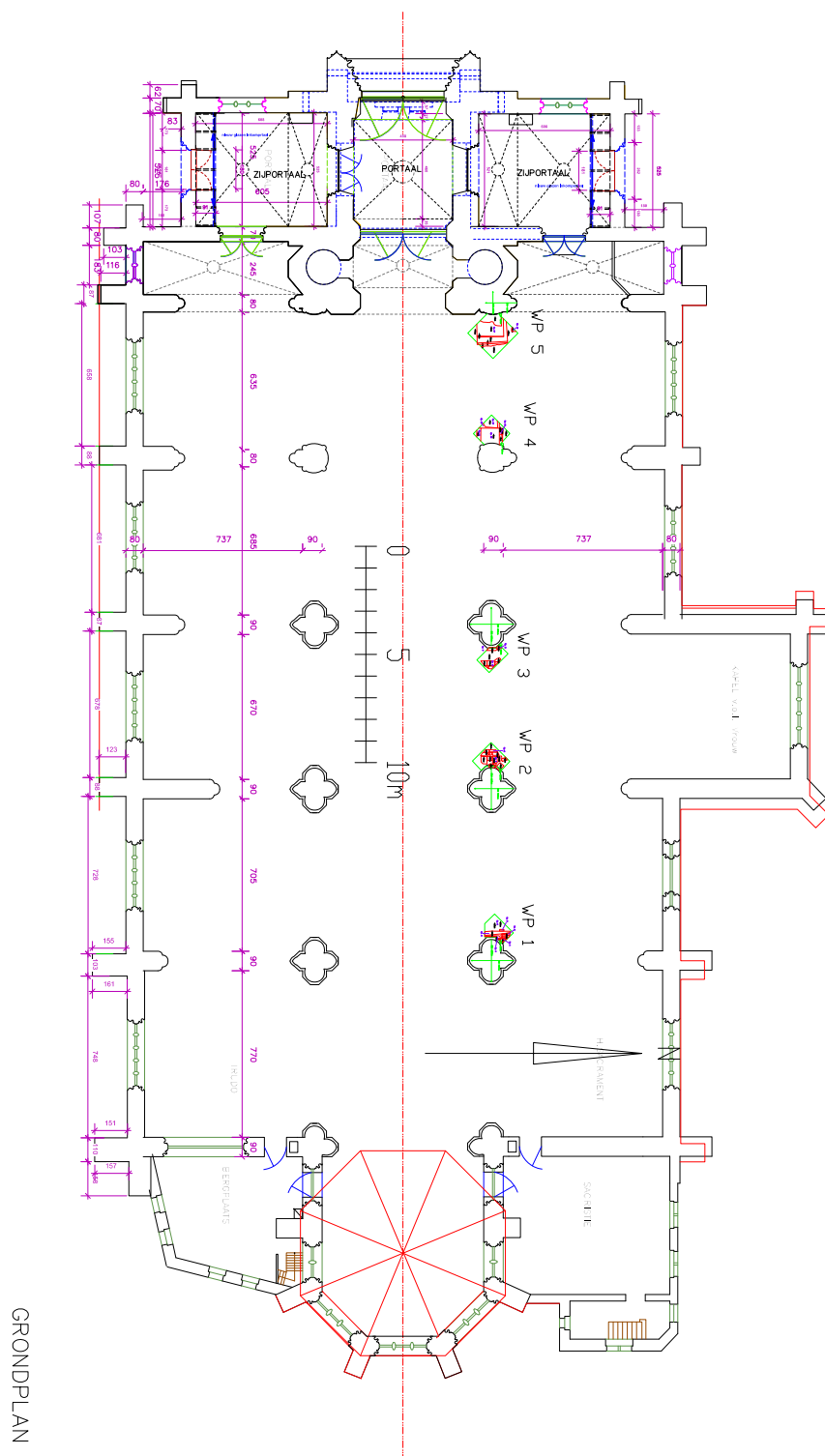

Fig. 3.4: Grondplan van de OLV-kerk met locatie van de vijf proefputten.

3.2.1 Proefput 1

In proefput 1 (fig. 3.5 en 3.6), uitgegraven tot een diepte van 85 cm, werden 6 sporen geregistreerd. Spoor 1 is de aanzet van een kleine bakstenen muur die tegen de zuil aangebouwd is. De muur was gemetseld in een harde witte kalkmortel en ertegen bevond zich een bepleistering die zwart geschilderd was. Deze zwarte beschikking was eveneens op de zuil aangetroffen. Spoor 2 is een slordig gemetselde bakstenen fundering, mogelijk van spoor 1.

Spoor 2 was aangewerkt tegen spoor 3, het verstek van de zuil. Deze fundering was in dezelfde natuursteen gemaakt als de zuil zelf. Spoor 4 is een laag baksteenbrokken die tegen het verstek van de zuil (spoor 3) en spoor 2 ligt. Hieronder werd nog een natuurstenen blok geregistreerd (spoor 5).

De onderkant van de proefput werd volledig ingenomen door een muur/fundering (spoor 6). Deze muur/fundering in natuursteen was gemetseld in een harde gele kalkmortel. Omwille van de beperkte bewegingsruimte konden geen stalen genomen worden van de mortel.

Bij de boringen in het kader van het stabiliteitsonderzoek kon vastgesteld worden dat de fundering tot 155 cm onder het huidige vloerniveau reikte. Het oorspronkelijke vloerniveau van de huidige kerk kon vastgesteld worden op 45 cm onder het huidige vloerniveau (de aanzet van de zuilfundering). Bij twee horizontale boringen in de zuil kon worden vastgesteld dat de zuil uit een paramet (ca. 30 cm dik) in natuursteen bestond, terwijl de binnenkant in baksteen was opgetrokken.

Fig. 3.5: Zicht op proefput 1.

3.2.2 Proefput 2

Proefput 2 (fig. 3.7 en 3.8) werd maximaal 40 cm diep uitgegraven. In totaal werden hier 2 sporen geregistreerd, namelijk een aantal blokken natuursteen (spoor 7) en een klein fragment van een bakstenen muur (spoor 8) die mogelijk aan een grafkelder toebehoort. Het is niet duidelijk of spoor 7 als muur of vloer te interpreteren is, hoewel de bakstenen begrenzing de hypothese van een muur onwaarschijnlijker maakt.

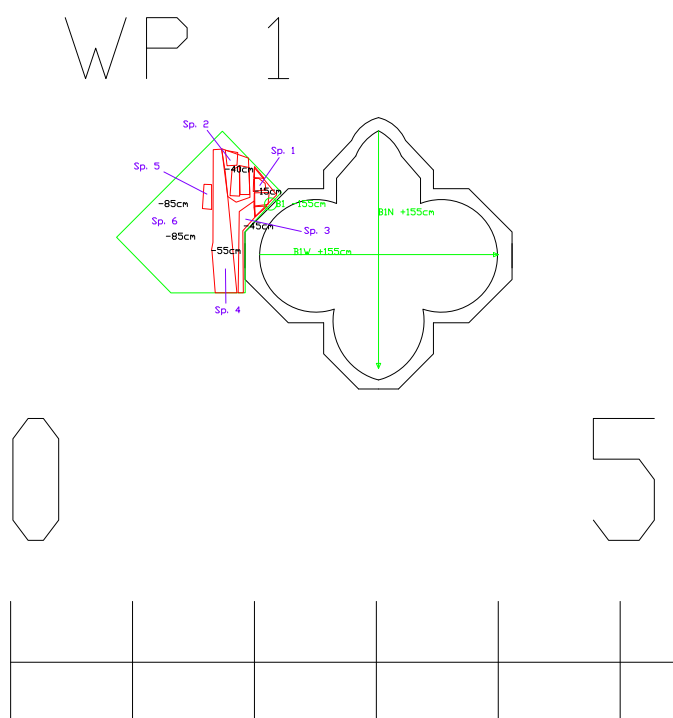

Fig. 3.6: Opgravingsplan van proefput 1.

Fig. 3.7: Zicht op proefput 2.

Bij de boringen in het kader van het stabiliteitsonderzoek kon vastgesteld worden dat de fundering tot 155 cm onder het huidige vloerniveau reikte. Bij twee horizontale boringen in de zuil kon worden vastgesteld dat de zuil uit een parament (ca. 30 cm dik) in natuursteen bestond, terwijl de binnenkant in baksteen was opgetrokken.

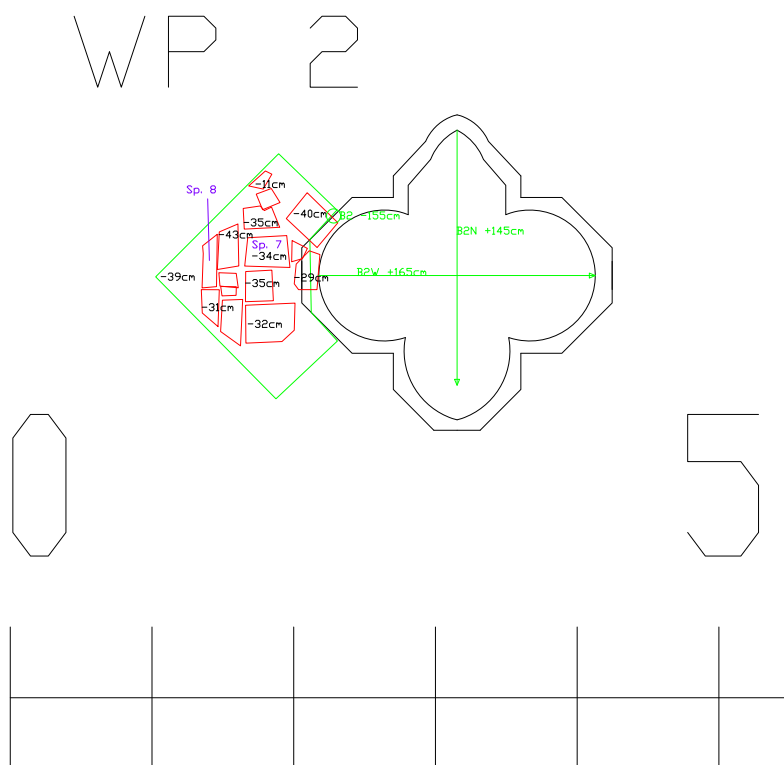

Fig. 3.8: Opgravingsplan van proefput 2.

3.2.3 Proefput 3

In proefput 3 (fig. 3.9 en 3.10) werden 3 sporen geregistreerd. Net zoals in proefput 1 kon de aanzet van de fundering (spoor 9) van de zuil op ongeveer 45 cm diepte worden vastgesteld. Ongeveer 10 cm boven dit niveau bevond zich nog één natuurstenen tegel (spoor 11), waarvan het evenwel niet zeker is of deze overeenkomt met een vloerniveau.

Spoor 10 waren enkele blokken in natuursteen. De aard en de omvang van deze constructie, die in tegenstelling tot spoor 7 in werkput 2 niet tegen de zuil aanligt, kon niet achterhaald worden.

Bij de boringen in het kader van het stabiliteitsonderzoek kon vastgesteld worden dat de fundering tot 160 cm onder het huidige vloerniveau reikte. Het oorspronkelijke vloerniveau van de huidige kerk kon vastgesteld worden op 45 cm onder het huidige vloerniveau (de aanzet van de zuilfundering). Bij twee horizontale boringen in de zuil kon worden vastgesteld dat de zuil uit een parament (ca. 30 cm dik) in natuursteen bestond, terwijl de binnenkant in baksteen was opgetrokken.

Fig. 3.9: Zicht op proefput 3.

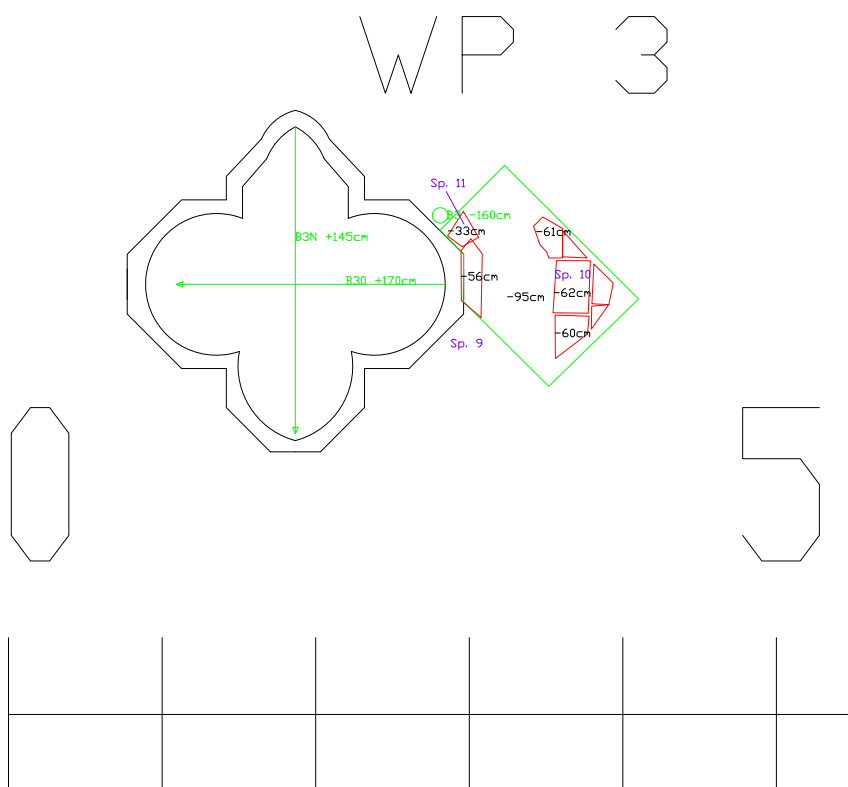

Fig. 3.10: Opgravingsplan van proefput 3.

3.2.4 Proefput 4

Proefput 4 (fig. 3.11 en 3.12) kon slechts tot een beperkte diepte worden uitgegraven omdat bijna overal muren/funderingen werden aangetroffen. In totaal werden 5 sporen geregistreerd. Spoor 12 was een bakstenen fundament (20 x 9 x 6 cm), gemetseld in een harde witte kalkmortel, dat zich net onder het huidige vloerniveau bevindt en dat mogelijk als versteviging van de zuilfundering te interpreteren is. Sporen 13 en 14 maken eveneens deel uit van deze constructie. Er is evenwel een duidelijke bouwnaad herkenbaar, hoewel het goed mogelijk is dat ze (bijna) gelijktijdig zijn met spoor 12. Spoor 12 heeft (naar analogie van spoor 17 in proefput 5) een getrapte fundering en sporen 13 en 14 vullen delen van deze trap in.

Ook sporen 15 en 16 zijn zo mogelijk te interpreteren. Spoor 15 is een deel van een gebroken en hergebruikte grafsteen in blauwe hardsteen. Spoor 16 betreft het bakstenen opvulmetselwerk dat zich tussen deze steen en spoor 12 bevindt.

Bij de boringen in het kader van het stabiliteitsonderzoek kon vastgesteld worden dat de fundering slechts tot 120 cm onder het huidige vloerniveau reikte. Er werden geen horizontale boringen in deze zuil uitgevoerd.

Fig. 3.11: Zicht op proefput 4.

3.2.5 Proefput 5

In proefput 5 (fig. 3.13 en 3.14) werden 2 sporen geregistreerd. Spoor 17 was een bakstenen fundering die zich onmiddellijk onder de huidige vloer bevond. Deze bakstenen fundering (20 x 9 x 6 cm) in een harde witte kalkmortel was tegen de zuil aangemetseld. Het betreft een getrapte fundering, die minstens tot 140 cm onder het huidige vloerniveau reikt.

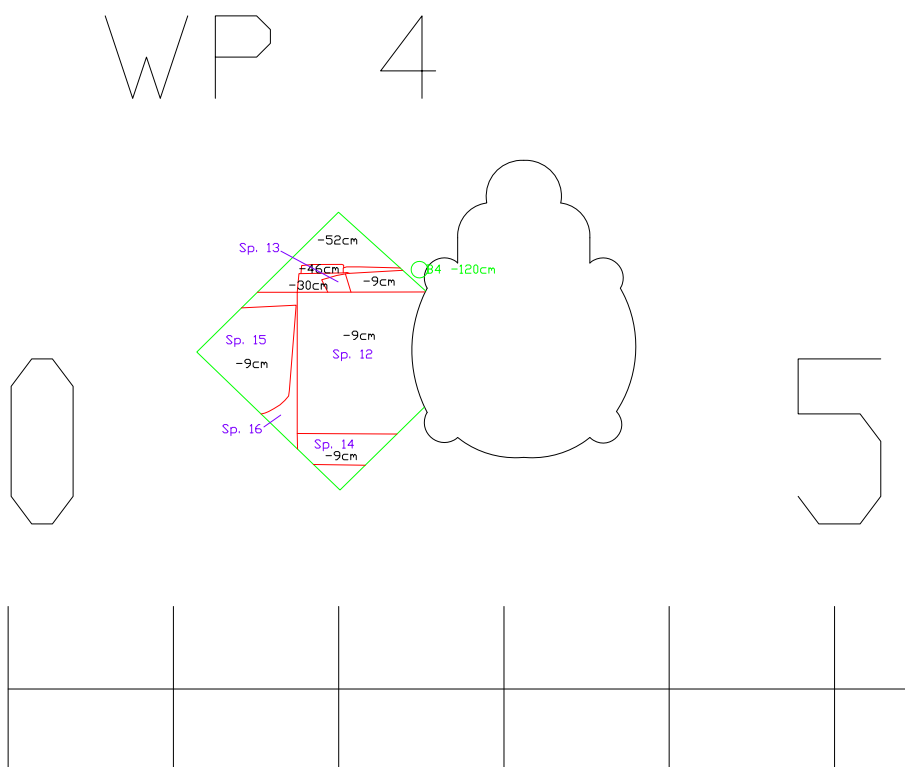

Fig. 3.12: Opgravingsplan van proefput 4.

Fig. 3.13: Zicht op proefput 5.

Deze constructie vertoont een duidelijke overeenkomst met spoor 12 in proefput 4. Bij de boringen in het kader van het stabiliteitsonderzoek kon vastgesteld worden dat de fundering slechts tot 110 cm onder het huidige vloerniveau reikte en het is dan ook mogelijk dat de structuren in zowel proefput 4 als 5 verstevigingen zijn geweest in het kader van eerdere restauraties.

Ongeveer 50 cm onder het huidige vloerniveau werden twee natuurstenen tegels aangetroffen. Er was evenwel niets van zandbed bewaard en het is dan ook helemaal niet zeker dat het om een ouder vloerniveau gaat. Beide stenen werden door de kerkfabriek aan haar lapidarium toegevoegd.

Op ongeveer 140 cm diepte werd tegen de rand van het profiel een kleine holte waargenomen, waarin zich (in situ) begraving bevindt. Deze resten werden niet verder onderzocht, aangezien ze onder het profiel lagen.

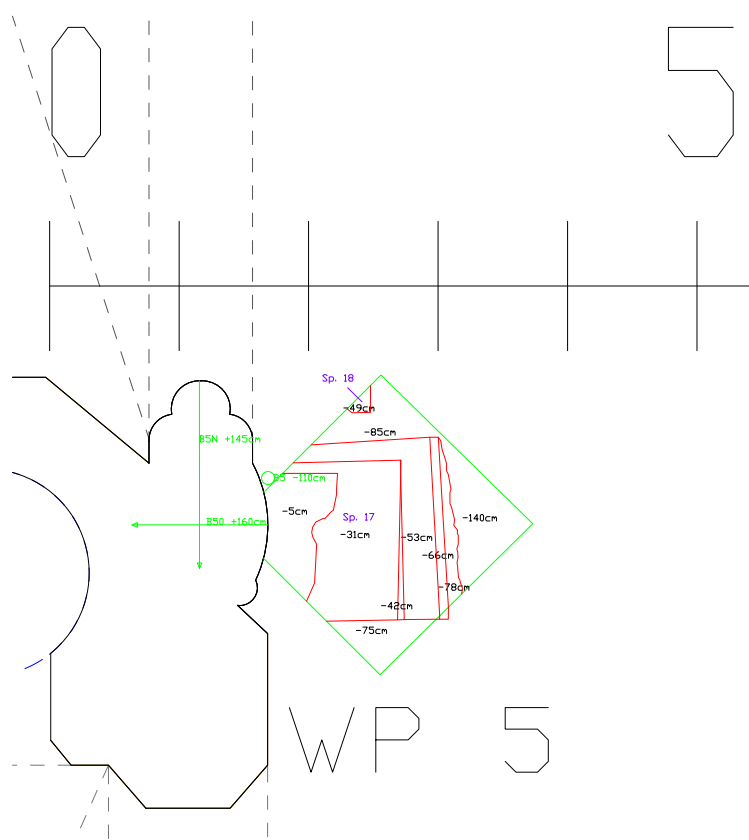

Fig. 3.14: Opgravingsplan van proefput 5.

3.3 Zuilprofiel

Op basis van de resultaten van het archeologisch onderzoek en de boringen was het mogelijk een schematische weergave op te stellen van de zuilen (fig. 3.15). Het profiel is grotendeels gemaakt op basis van de resultaten uit proefput 1, omdat hiervoor de meeste gegevens voor handen waren.

Er moet wel worden opgemerkt dat het voorkomen van spoor 6 onder in de proefput niet kon worden vastgesteld aan de andere zuilen. Het is dan ook voorbarig dit spoor als kettingmuur te interpreteren.

Zoals ook uit de beschrijvingen hierboven blijkt, zijn niet alle zuilen even diep gefundeerd. De zuilen bij proefputten 1, 2 en 3 zijn 155-160 cm diep gefundeerd, de zuilen bij proefputten 4 en 5 slechts 110-120 cm.

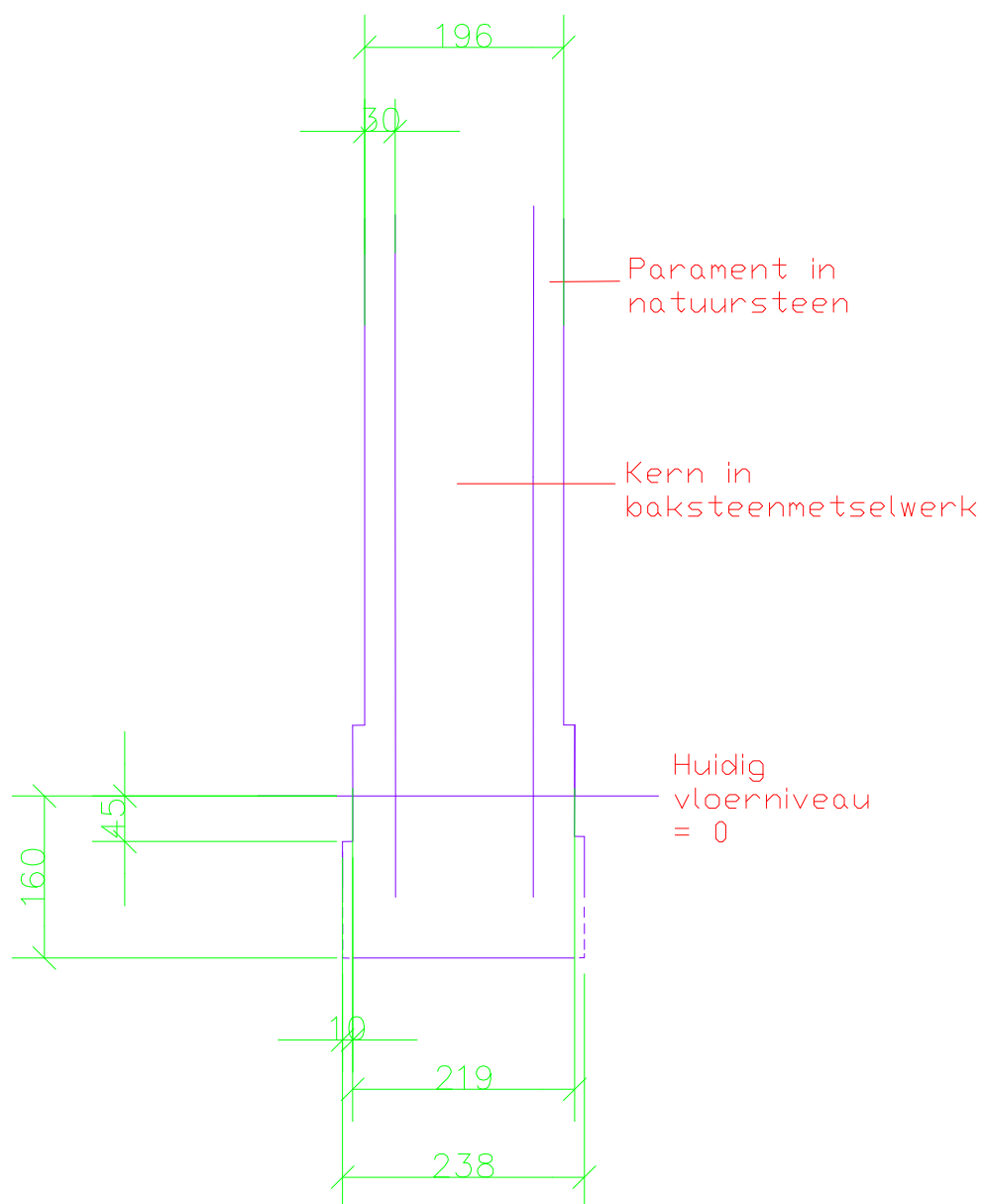

Fig. 3.15: Schematische voorstelling van het profiel van een zuil.

Hoofdstuk 4 Besluit

Conform art. 4 § 2 van het Decreet houdende Bescherming van het Archeologisch Patrimonium van 30 juni 1993 (B.S. 15.09.1993), gewijzigd bij decreet van 18 mei 1999 (B.S. 08.06.1999), 28 februari 2003 (B.S. 24.03.2003), 10 maart 2006 (B.S. 7.6.2006), 27 maart 2009 (B.S. 15.5.2009) en 18 november 2011 (B.S. 13.12.2011) zijn de eigenaar en de gebruiker ertoe gehouden de archeologische monumenten die zich op hun gronden bevinden te bewaren en te beschermen en ze voor beschadiging en vernieling te behoeden.

Daarom werd een archeologische begeleiding bij de aanleg van de proefputten gevraagd om de archeologische waarden te kunnen registreren.

Wat is de bouwhistoriek van de OLV kerk (met name haar linkerbeuk)?

In 655 stichtte de heilige Trudo een abdij in Sint-Truiden. Vrij vlug groeide Sint-Truiden uit tot een belangrijk economisch en religieus centrum, mede door de aanwezigheid van het graf van de heilige Trudo. De massale toestroom van pelgrim naar zijn graf had ook een negatieve invloed op de tucht binnen het klooster zelf. Daarom werd in de loop van de 11de eeuw een tweede kerk (de kerk van Onze-Lieve-Vrouw ten Hemelopneming) in hout opgetrokken om deze pelgrims te bedienen. Op het einde van de 11de eeuw wordt deze kerk door een brand verwoest, maar in het begin van de 12de eeuw verschijnt een nieuwe stenen kerk in romaanse bouwstijl. Ook deze kerk is geen lang leven beschoren want in 1186 brand ze, samen met grote delen van de stad, af.

In de 13de eeuw wordt een nieuwe kerk gebouwd en in het begin van de 14de eeuw wordt het hoogkoor in gotische stijl opgetrokken. In het begin van de 15de eeuw worden het middenschip en de zijbeuken uitgebreid en in 1504 wordt begonnen met de bouw van een nieuwe toren. Op 22 september 1668 stort deze toren in en verwoest hierbij ook een deel van de kapellen in de noordelijke zijbeuk.

In het tweede kwart van de 19de eeuw zijn er plannen om over te gaan tot de afbraak van de kerk omwille van haar bouwvallige toestand, maar uiteindelijk wordt er tussen 1848 en 1852 een nieuwe, neogotische toren gebouwd. Om de circulatie van het verkeer op de markt vlotter te laten verlopen, wordt bij deze werken de kerk met één travee ingekort. In het verleden vonden al enkele restauratiecampagnes plaats in de kerk en het is duidelijk dat één van de problemen waar men toen ook al mee geconfronteerd werd, de stabiliteit van het gebouw was (cfr. de trekankers die toen onder andere in de noordelijke zijbeuk werden ingebracht).

De bouwgeschiedenis van de kerk is tot op heden slechts in zeer beperkte mate voorwerp van onderzoek geweest en een bouwhistorische nota over het gebouw was niet voorhanden. Het was niet mogelijk de aangetroffen structuren aan de bouwhistoriek van de kerk te koppelen. Enkel de diepte van het oorspronkelijke vloerniveau van de huidige kerk kon vastgesteld worden op ongeveer 45 cm onder het huidige vloerniveau. Tevens is het duidelijk dat er geen kettingmuren waren tussen de zuilen. Dit kan betekenen dat de oorspronkelijk dakconstructie niet in steen was voorzien. Een mooie parallel hiervoor is de Sint-Jacobskerk te Leuven¹¹. In proefput 1 werd een muur/fundering aangetroffen (spoor 6) waarvan vermoed kan worden dat ze teruggaat tot een oudere kerkfase, maar een goede interpretatie is niet mogelijk omwille van de beperkte grootte van de proefput.

Het verschil in diepte van de funderingen van de zuilen (resultaten bekomen op basis van de boringen in het kader van het stabiliteitsonderzoek) kan wijzen op verschillende bouwfasen, al is het moeilijk dit op basis van 5 boringen hard te maken.

¹¹ Smeets 2011.

Wat is de aard, omvang, datering, en conservatie van de aangetroffen archeologische resten?

Gezien de beperkte omvang van de proefputten is zowel de aard als de omvang van de aangetroffen sporen niet te achterhalen. Van een aantal structuren kan vermoed worden dat het om (delen van) grafkelders gaat. Sporen 12 en 17 zijn vermoedelijk verstevigingen aan de funderingen die in het kader van een vroegere restauratie zijn aangebracht.

Nergens konden effectieve dateringen bekomen worden voor de aangetroffen structuren. Er waren ook geen vondsten aanwezig, die een mogelijke relatieve datering konden helpen bekomen.

De conservatie van de aangetroffen (muur)structuren is goed. De bewaringstoestand van mogelijke graven is moeilijker in te schatten, maar minstens in proefput 5 zijn aanwijzingen dat op grotere diepte nog graven in een relatief goede staat aanwezig zijn.

Wat is de datering en samenstelling van de aangetroffen ophogingslagen?

De bovenste laag is ongeveer 30 cm dik en bestaat uit groter puin en grond. Deze laag bevat voor zo ver na te gaan geen relevante archeologische resten. Deze laag werd in het verleden meermaals omgewoeld, maar een precieze datering is niet te bepalen. Wel is in onder andere proefputten 4 en 5 te zien hoe deze laag over de vrij ondiepe en relatief recente sporen heen loopt.

Hieronder bevond zich eveneens een verstoorde laag. Deze laag heeft zich vermoedelijk deels voor en deels na de bouw van de huidige kerk gevormd en reikt minstens 140 cm onder het huidige vloerniveau. In deze laag zijn mogelijk op een dieper niveau graaflijningen en mogelijk zelfs sporen van de oudere kerkfasen te vinden, maar de omvang van de 5 uitgevoerde proefputten laat hierover geen verdere uitspraak toe.

Hoe kaderen de resultaten van dit onderzoek binnen onze kennis van de geschiedenis van de OLV-kerk?

Het onderzoek kon weinig nieuwe gegevens toevoegen aan de kennis van de geschiedenis van de OLV-kerk. Het is duidelijk dat de oorspronkelijke vloer van de huidige kerk zich ongeveer 45 cm onder de huidige vloer bevond.

De afwezigheid van een kettingmuur tussen de zuilen kan een stabiliteitsprobleem verklaren en is mogelijk te wijten aan een oorspronkelijk andere overkapping (andere dan stenen gewelven). Het verschil in diepte van de funderingen kan wijzen op verschillende bouwfasen.

Er worden tevens aanbevelingen gedaan met betrekking tot het archeologisch vervolgonderzoek volgend op de stabiliteitswerken zelf en tevens aanbevelingen inzake het archeologisch onderzoek voor de volledige linkerzijbeuk (in het kader van de heraanleg van de vloeren).

Indien bijkomende stabiliteitswerken ondernomen dienen te worden, moet er naar gestreefd worden deze zo veel mogelijk in oppervlakte te beperken teneinde zo weinig mogelijk verstoring teweeg te brengen. Toch zal enig graafwerk mogelijk kunnen zijn. Zolang hierbij niet dieper dan 30 cm gegraven dient te worden, blijven de meeste relevante archeologische sporen onaangeroerd. Enkel ondiepe, recentere sporen (zoals sporen 12 en 17) kunnen daarbij aan het licht komen. Deze kunnen door middel van een begeleiding van de werken geregistreerd worden.

Binnen het bestek van deze opdracht is het nog niet duidelijk of en welke maatregelen noodzakelijk zouden zijn. Daarom is het moeilijk veel concretere maatregelen op te sommen. Indien er met micropalen gewerkt zou worden, moeten de nodige maatregelen genomen worden om uitvloeit te vermijden, al kan dit in onderliggende funderingen en muren nooit uitgesloten worden.

In het kader van de verdere restauratie in de kerk, kunnen wel enkele aanbevelingen worden gedaan. In het bestek voor de werken van fase 7 wordt het herleggen van de verzakte vloer voorzien (integraal in de linkerzijbeuk): *“Post 13.20: Uitgraven grond: Na verwijdering van de vloertegels zal de grond plaatselijk worden uitgegraven tot op de funderingsmuurdiepte. Mogelijke getuigen die worden gevonden in de ondergrond zullen voorafgaandelijk gemeld worden en opgemeten. Na*

evaluatie zal een beslissing genomen worden. Normaler wijze is de funderingsmuur breder uitgewerkt en kan de opbouw starten vanop deze aanzet, zoniet dient een volledige console uitgegraven te worden. Het aan te houden peil bedraagt vermoedelijk 30 cm onder de 0 pas. Alle grond wordt afgevoerd naar de containers en zo snel mogelijk afgevoerd. Puin en afval wordt zo snel mogelijk afgevoerd naar de containers en verwijderd van de werf.”¹²

De thans uitgevoerde begeleiding leerde in alle geval dat de bovenste 30 cm van het bodemarchief weinig archeologisch relevante sporen zal opleveren. Indien niet dieper dan 30 cm gewerkt zal worden, kan dit gebeuren zonder een uitgebreid voorafgaand archeologisch onderzoek, mits begeleiding (voornamelijk registratie van recente, ondiepe sporen). Hierbij moet zeker de nodige aandacht besteed worden aan eventueel nog bewaarde vloereilanden (waarvoor in het huidige onderzoek evenwel geen aanwijzingen zijn gevonden).

De afgravingen kunnen machinaal gebeuren met een minigraver (graafbak met vlakke kant, geen tandenbak) op rupsen. Toch moeten hierbij nog enkele belangrijke kanttekeningen geplaatst worden. In het bestek is er immers sprake van om de nieuwe opbouw te starten boven op de aanzet van de funderingen. Het huidige onderzoek leert echter dat deze op ongeveer 45 cm diepte ligt. Het kan evenwel niet de bedoeling zijn om zo diep uit te graven, want daarmee wordt wel in het archeologisch bodemarchief ingegrepen¹³. Indien enkel wordt overgegaan tot een beperkte archeologische begeleiding, moet het op voorhand al zeer duidelijk zijn dat niet dieper dan 30 cm gewerkt zal worden. Er dient ook een folie aangebracht te worden tussen de in situ bodem en de nieuwe opbouw, om zo vermeniging tussen beide lagen te vermijden. Het is ook niet toegestaan met kleine graafmachines het vrijgelegde vlak nog te betreden. Afgravingen dienen dus naar achteren toe te gebeuren zodat de vrijgelegde vlakken verder gevrijwaard blijven.

¹² Bestek restauratie OLV kerk Fase 7, dossier 85/61, versie 14 november 2011: p. 55.

¹³ Indien er toch wordt voor geopteerd tot de diepte van de aanzet van het fundament uit te graven, is een uitgebreid archeologisch onderzoek wel noodzakelijk.

Bibliografie

NIJSSEN R. & VAN LAERE R. 2011: *Op grond van Sint-Trudo. De kaartenatlas van de abdij van Sint-Truiden 1697*, Hasselt.

SMEETS M. 2011: *Archeo-rapport 73: Het archeologisch vooronderzoek in de Sint-Jacobskerk te Leuven*, Kessel-Lo.

SMEETS M. & AVERN G. 2012: Recording Excavations with a Metrology Tracking System, in: BÖRNER W., UHLIRZ S. & DOLLHOFER L. (EDS.) 2012: *Proceedings of the International Conference on Cultural Heritage and New Technologies* 16, Wenen, p. 659-670.

THIJS A. 1967: *O.L.V.Kerk van Sint-Truiden*, Gent.

